

Nepoznata bibliografija Otokara Keršovanija

I

Jedan od istaknutih intelektualaca, svestrani novinar, glazbenik, historiograf, književni kritičar, sociolog i ekonomist, istarski izbjeglica, isprva jugoslavenski idealistički unitaristički omladinac, potom nezavisni žurnalist demokratskih građanskih strujanja i glasila, skojevac-revolucionar, »profesor na robijaškom univerzitetu« u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi, pisac »Teza za povijest Hrvata«, marksistički publicist Otokar Keršovani Ćiro (1902—1941) ulazi u red onih lijevih hrvatskih intelektualaca koji na žalost i do današnjeg dana, u tridesetogodišnjem razmaku i koju godinu više od tragične smrti, nije doživio još potpuniji izbor svoga novinarskog, književnog i znanstvenog rada, a da o objavljivanju njegovih rukopisa iz ostavštine i »Sabranih djela« i ne govorimo. Uostalom, nemamo ni opširnije i potpune bibliografije njegovih radova.

Ipak postoje dva značajnija rada o njemu. Prvo opsežni izbor članaka s napomenama i predgovorom publicista iz Beograda Nusreta Seferovića,¹ te dokumentacijski opis rukopisne ostavštine Otokara Keršovanija koja je, uglavnom, u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske.² Suradnik toga Instituta Mira Kolar-Dimitrijević objavila je u časopisu »Putovi revolucije« (1966) iz toga »Analitičkog inventara« i obavijesnu studiju »Rukopisna ostavština O. Keršovanija u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske«³ koja sadrži tri bitna dijela — jezgroviti opis rukopisne ostavštine, kratku biografiju O. Keršovanija s »Literaturom o piscu«, koju ona naziva »Bibliografija Otokara Keršovanija«, te treće i najvažnije »Bibliografiju štampanih radova Otokara Keršovanija«.

Prikupljajući više od dva decenija bibliografske podatke i građu o književnim časopisima i novinskoj periodici razdoblja između dva rata, usputno sam bilježio i priloge naših istaknutih lijevih publicista: A. Cesarca, O. Keršovanija, V. Malsleše, S. Galogaže, M. Durmana, V. Bogdanova, M. Ivekovića, I. Froła, H. Kikića, S. Krupića, B. Adžije i drugih. Tako sam prvi zapisao neke radove Krleže i Cesarca iz političke publicistike što su drugima nehotično izmakli i slično, da ne navodim podrobnosti. Uspoređujući kasnije te svoje podatke o Keršovaniju s »Bibliografijom« Mire Kolar-Dimitrijević o Keršovaniju, iznenadio sam se njenom nepotpunošću. Ali i njena i moja su informativne bibliografije, a ne one koje pretendiraju na potpunu egzaktnost. (Indirektni osvrt na

¹ *Otokar Keršovani*, Izbor članaka, Kultura, 1960, str. 460. Izbor, napomene, predgovor i pogovor Nusret Seferović.

² *Mira Kolar-Dimitrijević*, Analitički inventar rukopisne ostavštine Otokara Keršovanija, Zagreb 1965, str. 1—65, rukopis, prijepis, Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske.

³ *Mira Kolar-Dimitrijević*, Rukopisna ostavština Otokara Keršovanija u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske, *Putovi revolucije*, br. 7—8, 1966, str. 223—240.

nju je ova moja Nepoznata bibliografija, svakako.) Po zapisu Mire Kolar-Dimitrijević, ona se služila poznatom literaturom o Keršovaniju i katalogom Leksikografskog zavoda a neke su joj radove pomogli dešifrirati prof. dr Vladimir Blašković,⁴ te urednik »Izraza« kritičar i prevodilac Marijan Jurković, a u Leksikografskom zavodu neke radove dešifrirali su Slobodan Komadinić i Ivan Babić. Ovdje nije mjesto da se kritički osvrnem na tu bibliografiju što će se kod oblikovanja konačne bibliografije (ako je to u književnosti, a napose kod lijevih pisaca između dva rata ikako moguće zbog veličine anonimnih radova njihovih, potom izgubljenih i zagubljenih publikacija, te kolektivno pisanih članaka u ilegalnoj partijskoj štampi, ikada potpuno moguće učiniti) moći ispraviti, kao, recimo, nepotpuni podaci naslova, nedosljednosti u prikazu (od toga nisam imun niti ja u ovome svomu popisu, na žalost), a napose u uvrštavanju u tu bibliografiju i vjerodostojne atribucije nepotpisanih Keršovanijevih članaka, koji, iako su i 100% Keršovanijevi, a i svjedoci to potvrđuju, ipak po uzusima tekstoloških bibliografskih postulata moraju biti posebno naznačeni u rubrici »Anonimika«.

Među 142 bibliografske jedinice u Bibliografiji Mire Dimitrijević uglavnom su sve veće Keršovanijeve studije i eseji koji su objavljeni u periodici od 1922. do 1941. te nekoliko posthumno pronađenih i tiskanih radova, a 76 tekstova iz nje već je objavljeno prije u »Izboru članaka« 1960.

Pažljivo listajući časopise i novine »Mladu Jugoslaviju« (1922—1923) »Letopis Matice Srpske« (1929), »Novu literaturu« (1929/1930) te »Izraz« (1940—1941) otkrio sam niz kraćih bilježaka, polemika, glosa i osvrtu Otokara Keršovanija koji se ne nalaze u bibliografiji Mire Kolar. Konačno birajući tekstove O. Keršovanija za izbor u ediciji »Pet stoljeća hrvatske književnosti« odlučio sam uspo-redno izraditi dopunsku bibliografiju onoj Mire Kolar-Dimitrijević. Ni jedan dosadašnji autor tekstova o Keršovaniju, a bilo ih je desetak dobrih poznavalaca, nije temeljitije i savjesnije proučio dnevni list lijeve zemljoradničke opozicije republikanskog nastojanja »Novosti« u Beogradu, u kome je Keršovani intenzivno surađivao tri pune godine (1925—1927, a od 25. XI 1925. do 3. V 1927. bio mu je i glavni urednik). Doduše, u bibliografiji u »Putovima revolucije« ima tridesetak jedinica potpisanih Otokar Keršovani, ili inicijalima O. K te rjeđe samo K. iz tih novina. Ali takvih tekstova ima u njima ne trideset već četiri puta više, više od 120. Većina njih, a oni se svi nalaze sada u mojoj »Nepoznatoj bibliografiji«, signirani su inicijalom K, a nekoliko čak sa O. K te s punim potpisom Otokara Keršovanija kojih također nema u dosadašnjoj bibliografiji Mire Kolar. (Dubiozniji su članci potpisani sa O, iako su i oni vjerojatno Keršovanijevi.)

Keršovanijevih tekstova iz omladinskog časopisa »Mlada Jugoslavija«, vlasništvo kluba »Jurislav Janušić«, u kome je uz njega najvredniji suradnik bio dr Antun Barac, u bibliografiji Mire Kolar ima ukupno sedam a ja sam, nakon temeljite ekspertize, otkrio još 10 nepoznatih, uglavnom kraćih, članaka potpisanih inicijalima O ili K te -k, ili r (posljednje slovo od Otokar). U časopisu »Nova literatura« (Beograd, 1928—1930), koji su potpisivali Pavle Bihaly i dr Branko Gavella, uz brojne strane suradnike prvenstveno lijeve njemačke pisce, domaći autori bijahu između ostalih Oto Bihalji Merin, Velibor Gligorić, Hasan Kikić,

⁴ Vladimir Blašković, Omladinac Otokar Keršovani kao novinar — *Kulturni radnik*, 1953, br. 7—8, srpanj—kolovoz, str. 325—328.

Marko Ristić, Bratko Kreft i drugi, a časopis su, po iskazima brojnih suvremenika, zamislili i pokrenuli kao svojevrsni nastavak nestale Krležine »Književne republike« Veselin Masleša i Otokar Keršovani; on je također intenzivno surađivao. U bibliografiji Mire Kolar nalazi se 11 većih eseja i polemika Otokara Keršovanija potpisanih punim imenom i prezimenom, zatim inicijalima O. K. i K. O, te njegovim najpoznatijim pseudonimom iz beogradskih dana boravka V. (asilije) Dragin i inicijalima V. D. Međutim, u kritičkom pogledu časopisa i bilješkama pronašao sam još najmanje 20 zapisa koji su označeni Keršovanijevim šiframa: D (od Dragin najviše), O od Otokar i V-D. Možda je i neki nepotpisani zapis također Keršovanijev, ali ostale slične bilješke i glose potpisane samo inicijalima V. M. ili samo V. ili M. vjerojatno su Maslešine. Možda bi neke bilješke s inicijalima V. mogle biti i suradnika Veselina Filipovića, koji se potpisivao uglavnom Veselin Breznanac (V. B.).

U »Letopisu Matice Srpske« u tijeku 1929. djelatno su surađivali pripadnici bivše grupe SKA (Grupa za socijalnu i kulturnu akciju) sada članovi Kluba zemljoradnika (dr Mijo Mirković, dr Dragoljub Jovanović, dr M. Arsić, dr Miloš Đurin-Popović), a među njima i njihov bivši zapaženi član, sada već komunist, Otokar Keršovani s, uglavnom, temama iz poljoprivrede. Osnovni pseudonim njegov i tu bijaše Vasilije Dragin, a potpisivao se i sa V. D. te K. U bibliografiji M. K. D. iz 1966. samo je pet većih članaka. Otkrio sam, vjerojatno, još jedan veći prikaz i pet manjih bilješki koje su, rekao bih, vjerojatno (možda i sigurno) iz pera Otokara Keršovanija a potpisane su sa K. O. D. te siglom rk (od Otokara-K.).

Zatim se u mojoj bibliografiji nalazi još 14 nepoznatih, neverificiranih tekstova Otokara Keršovanija iz njegove zagrebačke predsmrtno književne publicistike u »Izrazu«. U bibliografiji Mire Dimitrijević ima ovaj put jedino više priloga, ukupno 33. Svi ti nepoznati prilozima koje sam zabilježio označeni su njegovim pseudonimima Junius, te Ivan Marković i inicijalima B (od Bežjak, također pseudonim), D. (od Dragin), I. M. (Ivan Marković). Jedini neobični inicijal Ć dolazi od njegova partijskog i obiteljskog nadimka Ćiro. Poznati pseudonim Keršovanijev u nekim drugim listovima još je R. Gregović (Umetnost i kritika), ali pseudonim Jakić, koji sam u svom pregledu časopisa nekada isto njemu pripisao, nije njegov nego dra Drage Ivaniševića.

Ukupno moja »Nepoznata bibliografija Otokara Keršovanija« sadrži točno 191 jedinicu, od kojih svega 5–6 ponavljam, tj. dopunjujem iz bibliografije Mire Dimitrijević, jer tamo nisu označene potpune bibliografske jedinice (ima još takvih) knjiga o kojima je riječ⁵ ili su ti isti tekstovi iz zaplijenjenih brojeva »Novosti« i »Rada« ponovo pretiskani u slijedećem broju. Dodao sam još jedan članak iz »Novog pokreta« i nekoliko iz »Rada«, što sada naknadno napominjem.

Ova »Nepoznata bibliografija Otokara Keršovanija« riznica je enciklopedijske svestranosti, nevjerovatne publicističke, nezajažljive spisateljske želje i moći pisanja, izuzetne aktualnosti u vremenu i zanimljive evolutivne ideološke putanje samoga pisca. Ona nam uistinu otkriva manje poznatog Keršovanija. Izvrstan

⁵ Npr.: »Jedna nesavremena knjiga« – dopunio sam određeno: Veselin Vukičević »Uspomene đaka narednika«, *Novosti*, ibid., te, recimo, »Jedna knjiga za zabavu« (? koja i kakva) dodah opet: »*Branimir Čosić*: Egipćanka«. Mnoge članke u toj bibliografiji trebalo bi dopunjavati izostavljenim podnaslovima, ali to ostavljam budućem autoru Keršovanijeve potpune bibliografije.

violinist, po sjećanju poznanika i rođaka,⁶ on se predstavlja u mladosti i kao muzički kritičar, također ima nekoliko zapaženih kazališnih prikaza (napose je studiozno pisao o Pirandellu).

Keršovanija su, kao novinara, zaokupljale brojne teme — od međunarodnih zbivanja do problema naše duhanske industrije. Mnogi članci posvećeni su međunarodnim temama, a u listu »Novosti« Keršovani je »specijalist« za poljska, čehoslovačka i sovjetska pitanja. U ovoj bibliografiji ima nekoliko zanimljivih potpisanih literarno pisanih reportaža iz Slavonije, Zagreba i Ljubljane. Keršovanijeva briga, pažnja i interes za probleme radničke klase ispoljavaju se i u brojnim tekstovima o socijalno-ekonomskim problemima epohe. Izuzetnu publicističku djelatnost Otokara Keršovanija ova bibliografija može zaista već samo površnim čitanjem osvijetliti, dok će studiozna (hipotetična, naravno, idealna), studijskim izučavanjem tema i krugova interesa, te stilsko-tematskih konstanti njegova djela, jezika i ideja, tek njegova »Anonimika« (koju ću u drugom nastavku ove bibliografije obraditi još bolje i temeljitije?) potpuno objasniti. Neka ovo bude moj skromni prilog svim budućim autorima i istraživačima svestranog i slojevitog opusa Otokara Keršovanija. Detaljistički inventar svega izrečenog potvrdit će ta njegova čudesna još nepoznata »Anonimika«.

II

*Mlada Jugoslavija (1922—1923)**

1. -k-: Na posao, *Mlada Jugoslavija*, I, br. 1, str. 13—14;
2. -r-: Studentske revije, *Mlada Jugoslavija*, II, br. 3, str. 80—81, mart;
3. K: Nove revije (Ozon-Vedrina), *Mlada Jugoslavija*, II, br. 3, str. 88, mart;
4. O: Savez naroda (Kulturni pregled), *Mlada Jugoslavija*, II, br. 4, str. 114—115, april 1923;
5. K: T. G. Masarik: Jan Hus, *Mlada Jugoslavija*, II, br. 4, str. 115—116, april 1923;
6. K: Sekretarijat slovenskih studenata, *Mlada Jugoslavija*, II, br. 5, str. 153, maj 1923;
7. K: Problemi srednje škole (Povodom slučaja Paskijević), *Mlada Jugoslavija*, II, br. 6, str. 176—178, juni;
8. O: F. Erjavec: Zgodovina socijalizma, *Mlada Jugoslavija*, II, br. 6, str. 181;
9. K: Dr M. Barišić: Tajna diplomacija, *Mlada Jugoslavija*, II, br. 6, str. 181, juni 1923;
10. Otokar Keršovani: Javni život (bilješka o novinarima), *Mlada Jugoslavija*, II, br. 7—8, str. 219.

⁶ O tom nepoznatom Keršovaniju-glazbeniku pričao mi je često rođak njegove prve supruge pjesnik Drago Ivanišević.

⁷ Tekstovi u ovoj »Nepoznatoj bibliografiji« citirani su kako su i napisani, dakle fonerski i ekavicom sve do uključivši »Novu literaturu«.

* U listu *Mlada Jugoslavija*, kojega je 1923. bio urednik Otokar Keršovani, ima bar još desetak, vjerojatno, anonimnih članaka, sigurno Keršovanijevih, neki su označeni *Uredništvo*. Oni će ući u kasniju, drugu »Nepoznatu bibliografiju Keršovanijevu — B: Anonimika«.

*Novosti (Beograd, 1925—1927)**

1. Jedna interesantna rasprava, *Novosti*, V, br. 1209, 4, I, str. 2 (O knjizi M. Tvrkovića: Geneza naše krize);
2. K: Muzička hronika: Koncert orkestra »Stanković«, *Novosti*, V, br. 1252, 3, III, str. 2;
3. Muzička hronika: Klavirski koncert g. Marsela Čampi, *Novosti*, V, 1925, br. 1253, 4, III, str. 2;
4. K: Druga anketa o ženama, *Novosti*, V, br. 1256, 7, III, str. 5;
5. K: Izvan svih rubrika (»Reč« i stipendije), *Novosti*, V, br. 1259, str. 2, 11, III;
6. K: Muzička hronika: Klavirski koncert g. Stanislava Niedelskog, *Novosti*, V, br. 1278, str. 5, 2, V;
7. K: Jedna nacionalna sramota (Na adresu kraljevske vlade), *Novosti*, V, br. 1295, str. 4, 25, IV;
8. K: Povodom gostovanja ljubljanskog pozorišta (Veronika Desinićka i njezin pisac, O. Župančić), *Novosti*, V, br. 1313, str. 3, 17, V;
9. K: Gostovanje ljubljanskog pozorišta (»Udova Rošlinka« C. Golara), *Novosti*, V, br. 1314, str. 2, 19, V;
10. K: Gostovanje ljubljanskog pozorišta (Cankar i Župančić), *Novosti*, V, br. 1315, str. 3—4, 20, V;
11. K: Muzička hronika (Koncert Brace i Duška Jovanovića), *Novosti*, V, br. 1316, str. 4, 21, V;
12. K: Drugi koncert Brace i Duška Jovanovića, *Novosti*, V, br. 1325, str. 2, 2, VI;
13. K: Premijera »Carske neveste« R. Korsakova, *Novosti*, V, br. 1336, str. 2, 13, VI;
14. K: Muzička hronika: Missa papae marcelli (L. Matačić), *Novosti*, V, br. 1337, str. 5, 18, VI;
15. K: Koncert g. Karla Estviga, *Novosti*, V, br. 1422, str. 2, 25, IX;
16. K: Drugi koncert K. A. Estviga, *Novosti*, br. 1424, str. 2, 27, IX;
17. K: Treći koncert g. Estviga, *Novosti*, V, br. 1425, str. 5, 29, IX;
18. K: Muzička hronika. Koncert Georgija Baklanova, *Novosti*, V, br. 1433, str. 5, 8, X;
19. K: Muzička hronika. Gostovanje g. Skupjevskog, *Novosti*, V, br. 1450, str. 5, 28, X;
20. K: Muzička hronika: Maestro Maskanji diriguje, *Novosti*, V, br. 1458, str. 2, 6, XI;
21. K: Muzička hronika: Maestro Maskanji diriguje Aidu, *Novosti*, V, br. 1459, str. 5, 7, XI;
22. K: Muzička hronika: Klavirski koncert g. Borovskog, *Novosti*, V, br. 1461, str. 2, 10, XI;
23. K: Kulturni Zagreb (Šetnja po kulturno-istorijskoj izložbi), Zagreb 25 oktobra, *Novosti*, V, br. 1451, str. 5, 29, X;
24. K: Kulturni Zagreb (Spomenica ilirskog preporoda — Zagrebački esnafi — Crkve i jezuite), *Novosti*, V, br. 1452, str. 4, 30, X;

25. K: Kvartet »Zika«, *Novosti*, V, br. 1471, str. 5, 21. XI;
26. K: G. Radić agituje po Sloveniji (Ljubljana 22 novembra): Vremena se menjaju — Slovenija kao interesna sfera Hrvatske — Politika i ekonomija — Razum i zanos — Put g. Radića, *Novosti*, V, br. 1473, str. 2, 24. XI;
27. — Još o agitaciji g. Radića po Sloveniji (Izjava g. Pucelja), *Novosti*, V, br. 1474, str. 2, 25. XI;
28. K: Nove knjige — Naše finansije (dr. S. Šećerov), *Novosti*, V, br. 1474, str. 5, 25. XI;
29. K: Nedjelja u Ljubljani (22 novembra), *Novosti*, V, br. 1475, str. 4, 27. XI;
30. K: Pismo iz Ljubljane (Ljubljana 22 XI 1925): Malo skandala u pozorištu — Studenti biraju — Godišnjice, *Novosti*, V, br. 1478, str. 4, 29. XI;
31. K: Ruska studija umetnosti, *Novosti*, V, br. 1481, str. 2, 4. XII;
32. K: Jedan kut hrvatske provincije: Daruvar, *Novosti*, V, br. 1482, str. 4, 4 XII, br. 1483, str. 4, 5. XII;
33. K: Muzička hronika: Koncert gđe Sadove, *Novosti*, V, br. 1482, str. 5, 4. XII;
34. K: Muzička hronika: Koncert orkestra Kraljeve garde, *Novosti*, V, br. 1488, str. 5, 12. XII;
35. Otokar Keršovani: Zahvalnost, *Novosti*, V, br. 1493, str. 4, 17. XII (Povodom smrti i sahrane brata Konrada);
36. K: G. V. Lebedev o Rusiji i Slovenstvu, *Novosti*, V, br. 1493, str. 4, 17. XII;
37. K: Rusija i Slovenstvo, predavanje g. Lebedeva, *Novosti*, V, br. 1498, str. 5, 24. XII;
38. K: Karmen gđice Marte Pospišil, *Novosti*, V, br. 1503, str. 5, 30. XII.

1926.

39. K: Materijalni položaj radnika (Nekoliko interesantnih podataka o predratnim i posleratnim platama radnika), *Novosti*, VI, br. 1509, str. 2, 7—9. I;
40. K: Koncert g. Jura Tkalčića, *Novosti*, VI, br. 1513, str. 2, 14. I;
41. K: Muzička hronika: Kamermuzički koncert Ličar—M. Mihajlović—Tkalčić—Zorko, *Novosti*, VI, br. 1515, str. 5, 17. I;
42. K: G. Radić u Subotici (Subotica 17 januara, G. Radić zboruje — G. Radić govori), *Novosti*, VI, br. 1516, str. 4, 19. I;
43. K: Još o boravku g. Radića u Subotici (G. Radić prima — Oko subotičkog fakulteta — razgovor s dekanom pravnog fakulteta — Političke izjave — Šta kaže opozicija o g. Radićevoj agitaciji — Komentari — Uveče — Vederemo), *Novosti*, V, br. 1517, str. 4, 20. I;
44. K: Kritike g. Velibora Gligorića (2 put), *Novosti*, V, br. 1518, str. 5, 21. I. (Pretiskano zbog zabrane br. 1517);
45. K: Pozorišna hronika (Boris Godunov), *Novosti*, VI, br. 1520, str. 5, 23. I;
46. K: Agitacija g. Stjepana Radića po Bosni (Sarajevo, 31 januara) — Zbor na Bašćaršiji — Govor g. Radića — Posle zbora, *Novosti*, VI, br. 1527, str. 2, 2. II;

47. K: Zabranjena »Reč« bugarske emigracije, *Novosti*, VI, br. 1539, str. 2, 16. II;
48. O. K: Impresije iz slavonskog sela (1000 godišnjica hrvatskog kraljevstva u hrvatskom selu Podvinje, 14. II 1926) Slavonsko selo — Hrvatska seljačka stranka protiv gospodske privredne politike, *Novosti*, VI, br. 1541, str. 4, 18. II;
49. O. K: Impresije iz slavonskog sela (Jure kola po ravnici — Jedna proslava 1000 god. — Koncert. Zabava i kolo — Hladan vjetar), *Novosti*, VI, br. 1542, str. 4, 19. II; (Put po Slavoniji s dr. Basaričekom);
50. K: Haos u ruskoj emigraciji (Ruski emigranti biraju cara — Ruski monarhisti i naš zakon o štampi — Krugovi ruske emigracije — Izbori u emigraciji u Jugoslaviji — Paradoksi černosotenjske emigracije), *Novosti*, VI, br. 1543, str. 1—2, 20. II;
- 50a. K: G. Kosta Novaković i »Reč«, *Novosti*, VI, br. 1549, str. 2, 27. II;
51. K: Rusija — Prvi uravnoteženi budžet SSSR (Nekoliko uporednih cifara uz odabrani budžet i kako je sastavljen — Budžet ogledalo državnog ustrojstva — Budžet prihoda za god. 1924—25 i njegova realizacija — nekoliko uporednih cifara), *Novosti*, VI, br. 1556, str. 1—2, 7. III;
52. K: Akademsko pozorište (Premijera »Starog Hajdelberga«), *Novosti*, VI, br. 1561, str. 3, 13. III;
53. K: Bilans hrvatske privrede u godini 1924, *Novosti*, VI, br. 1562, str. 2, 14. III;
54. K: Ekonomska demokratija (U doba štednje u jednom radićevskom ministarstvu), *Novosti*, VI, br. 1568, str. 1, 25. III;
55. K: Odnosi između Srba i Hrvata, *Novosti*, VI, br. 1571, str. 1, 25. III;
56. K: Unutrašnja situacija (Pred ostavkom vlade? — Povodom sporazuma Rade Pašić—Stojadinović — Političke retrospektive i perspektive), *Novosti*, VI, br. 1572, str. 2, 26. III;
57. K: Revizija budžeta, *Novosti*, VI, br. 1580, str. 1, 4. IV;
58. G. Radić u Pakracu, *Novosti*, VI, br. 1587, str. 2, 13. IV;
59. K: Trgovina sa Sovjetskom Rusijom, *Novosti*, VI, br. 1590, str. 2, 15. IV;
60. K: Političke partije u Čehoslovačkoj, *Novosti*, VI, br. 1591, str. 5, 17. IV;
61. K: Rusko-Nemački ugovor, *Novosti*, VI, br. 1602, str. 1, 30. IV;
62. K: Generalni štrajk u Engleskoj, *Novosti*, VI, br. 1604, str. 1, 5. V;
63. K: Gostovanje »Hudožestvenika«, *Novosti*, VI, br. 1606, str. 5, 8. V;
64. K: Pozorište — Čehovljevo veče, *Novosti*, VI, br. 1612, str. 5, 15. V;
65. K: Poljska kriza (Posle tri krvava majska dana u Varšavi — Biranje novog predsednika republike), *Novosti*, VI, br. 1626, str. 1—2, 2. VI;
66. K: Poljska kriza (Organizacija političkog života — Pilsudski), *Novosti*, VI, br. 1627, str. 1—2, 3. VI;
67. K: Nove knjige (Železnice u okrugu vranjskom), *Novosti*, VI, br. 1628, str. 5, 4. VI;
68. O. Keršovani: Premijera Luiđi Pirandela (Šest lica traže autora), *Novosti*, VI, br. 1629, str. 5, 5. VI;
69. K: Švedska iskustva (Levica i desnica u Švedskoj — Posle vlade socijalnih demokrata vlada građanskog bloka — O Švedskoj — Ostavka vlade Sandlera — Levica i desnica — Perspektive), *Novosti*, VI, 1635, str. 1—2, 13. VI;

70. K: O Ruskoj inteligenciji. Predavanje g. Kačarovskog, *Novosti*, VI, br. 1638, str. 3, 17. VI;
71. K: Posle poraza Abd-el Krime (Sukobi na Sredozemnom moru — Maroko kao središte međunarodnih sukoba — Maroko — Političko pitanje — Tri zone u Maroku), *Novosti*, VI, br. 1640, str. 4, 19—21. VI;
72. K: Posle poraza Abd-el Krime (Sukobi na Sredozemnom moru — Maroko kao središte međunarodnih sukoba (Svršetak) — Rifska brda centar pobunjenika — Dva gledišta — Ekspanzija Italije), *Novosti*, VI, br. 1641, str. 4, 23. VI;
73. O. K: Pozorište: Rikard Wagner Lohengrin, *Novosti*, VI, br. 1643, str. 5, 25. VI;
74. K: Jedna knjiga o starom nameštaju (Umetnost — o knjizi dr Josipa Matasovića), *Novosti*, VI, br. 1648, str. 5, 2. VII;
75. K: Kongres PTT (Nevolje poštansko-telegrafsko-telefonskih službenika), *Novosti*, VI, br. 1656, str. 2, 11. VII;
76. K: Balkanska posla — Kako se postaje doktor (S univerzitetskih klupa), *Novosti*, VI, br. 1663, str. 5, 20. VII;
77. K: Iz Sovjetske Rusije — Šta je u stvari? — Povodom posljednjih vesti?, *Novosti*, VI, br. 1693, str. 2, 24. VIII;
78. K: Jedna štetna neodlučnost. Kriza proizvodnje duvana, *Novosti*, VI, br. 1698, str. 1—2, 29. VIII;
79. K: Nova svetska politika (Problem svetske privrede — Pre rata — posle rata — Podela svetske proizvodnje — Novi elementi i u svetskoj privredi — Veličina Amerike i slabost Evrope), *Novosti*, VI, br. 1708, 10. IX;
80. O. K: Jedan mentalitet. Današnjica, *Novosti*, VI, br. 1719, str. 1, 23. IX;
81. Otokar Keršovani: Po novinama (Gospodi oko »Balkana«) (Beograd 24. IX 1926), *Novosti*, VI, br. 1721, str. 2, 25. IX;
82. K: Pozorišna hronika (»Đentlemani« od Đ. Golvordija), *Novosti*, VI, br. 1729, str. 5, 5. X;
83. K: Glas iz sveštenstva — Zakon je najviša volja, *Novosti*, VI, br. 1739, str. 2, 15. X;
84. K: Pozorište: Ružni Ferante od S. Lopeza, *Novosti*, VI, br. 1740, str. 2, 16. X;
85. K: Ujedinjenje evropskog kapitala (Železni kartel evropske politike — Predistorija kartela — Kartel grosista — Proširenje kartela — Politički refleksi), *Novosti*, VI, br. 1743, str. 2, 21. X;
86. K: Glas iz sveštenstva (Arhijerejskom sinodu), *Novosti*, VI, br. 1745, str. 2, 23. X, 115;
87. K: Teror na Balkanu (Današnjica), *Novosti*, VI, br. 1765, str. 1, 17. XI;
88. K: Izbori u Danskoj (Pad posljednjeg socijalističkog kabineta — Posle izbora — Ostavka Stauninga), *Novosti*, VI, br. 1782, str. 1—2, 7. XII;
89. K: Iz naše privrede (Propadanje seljaštva — Nekoliko čefova — Zagrebačko »Narodno kolo«), *Novosti*, VI, br. 1789, 15. XII;
90. K: Još jedna fašistička revolucija (Litvanski puč — Litva — Litavska iredenta — Uzroci revolucije — Perspektive), *Novosti*, VI, br. 1793, str. 1—2, 21. XII;

91. K: Nove knjige — Izdanja pacifističke biblioteke, *Novosti*, VI, br. 1794, str. 5, 22. XII;
92. K: Nove knjige, Kalendar »Selo« za god. 1927, *Novosti*, VI, br. 1797, str. 5, 25. XII;
93. K: Posle uspeha kantonskih trupa (Intervencija u Kini? — Intervencija je isključena — Mišljenja o intervenciji), *Novosti*, VI, br. 1798, str. 2, 26. XII;
94. K: Nove knjige — Radnički kalendar 1927, *Novosti*, VI, br. 1798, str. 5, 26. XII.

1927.

95. K: Posle jedne sednice finansijskog odbora (Jesu li to nove ideje i metodi?), *Novosti*, VII, br. 1806, str. 1, 5. I;
96. K: Iz privrede — Alojz Švitlih — poljoprivredna špiritus fabrika u Velikom Bečkerek, *Novosti*, VII, br. 1807, str. 7, 7—9, I;
97. K: Književnost — Jedna knjiga za decu (G. Tartalja »Srmena u gradu ptica«), *Novosti*, VII, br. 1816, str. 5, 21. I;
98. K: Nove knjige — Memoari prote Mateje Nenadovića, *Novosti*, VI, br. 1816, str. 5, 21. I;
99. K: Na daljnem Istoku — Kineski događaji i opasnost rata, *Novosti*, VII, br. 1823, str. 1, 30. I;
100. K: Književnost. O socijalnoj ekonomiji (Šarl Žid: Materijalizam i politička ekonomija), *Novosti*, VII, br. 1823, str. 5, 30. I;
101. K: Nove knjige — Kongres komora. Izveštaj izvozne komore, *Novosti*, VII, br. 1828, str. 5, 5. II;
102. K: Zašto Engleska pomaže Bugarsku (Koncesije britanskom kapitalu), *Novosti*, 1831, str. 1, 9. II;
103. K: Nove knjige — M. Gorki: Malogradani, *Novosti*, VII, br. 1834, str. 5, 12. II;
104. K: Jedna nesavremena knjiga (Veselin Vukičević: Uspomene đaka narednika), *Novosti*, VII, br. 1818, str. 5, 23. I;
105. K: Jedna knjiga za zabavu (B. Čosić: Egipćanka i druge priče), *Novosti*, VII, br. 1821, str. 5, 27. I;
106. K: Druga knjiga pesama A. R. Boglića (bilješka), *Novosti*, VII, br. 1827, str. 4, 4. II;
107. K: Nove knjige: K. Marks: Nadnica, cena i profit, *Novosti*, VII, br. 1833, str. 4, 11. II;
108. O. K: Naši ljudi i krajevi (Iz tužne istorije jedne familije), *Novosti*, VII, br. 1841, str. 4, 20. II;
109. K: Nove knjige (S. Župić: Studije o vlasti — K. L. Bajer: Borba Mađarske protiv mira), *Novosti*, VII, br. 1846, str. 5, 26. II;
110. O: Kućevlasnički problem i stambeno pitanje, *Novosti*, VII, br. 1850, str. 2, 3. III;
111. K: Nove knjige: Pavle Pavlović: Put ka jedinstvu, *Novosti*, VII, br. 1852, str. 5, 5. III;

112. K: Jedna klasična knjiga (Karl Ewald: Dvonožac), *Novosti*, VII, br. 1852, str. 5, 5. III;
113. K: Nove knjige — Jaša Grgašević: Umetni obrt — O našoj kolonizaciji na Jugu — Vidovićev pokret (jedno merkantilno poduzeće od dr. S. Tomića), *Novosti*, VII, br. 1854, str. 5, 8. III;
114. K: Na Bliskom istoku (Imperijalizam Italije u savezu sa V. Britanijom — Sporazum — Rivalstvo — Na arapskom poluostrvu — U severnoj Africi — U Siriji, Palestini, Iraku — Perspektive), *Novosti*, VII, br. 1856, str. 2, 10. III;
115. K: Književnost — B. Nikolajević: Dogoreli krov, *Novosti*, VII, br. 1860, str. 5, 15. III;
116. K: Nove knjige — Jedna primorska revija (Naš glas — Trst), *Novosti*, VII, br. 1860, str. 5, 15. III;
117. K: Nove knjige — Seksualna fiziologija (dr. H. Raederer), *Novosti*, VII, br. 1861, str. 5, 16. III;
118. O: Naša industrija gvožđa (Srednjeevropski kartel protiv naše industrije), *Novosti*, VII, br. 1862, str. 2, 17. III;
119. K: Nove knjige — Knjiga o stambenom pitanju (Drag. M. Branković), *Novosti*, VII, br. 1865, str. 5, 20. III;
120. K: Nove knjige — Novo delo dr Vladana Đorđevića (Srce i duša Evrope — O belom teroru u Bugarskoj — Bugarska pod terorom krvnika Ljupčeva), *Novosti*, VII, br. 1866, str. 5, 22. III;
121. K: Časopisi — Izveštaj beogradskog udruženja banaka (za god. 1926), *Novosti*, VII, br. 1867, str. 5, 23. III;
122. K: Jedna impresivna knjiga (M. Arcibašev: Mrlje krvi), *Novosti*, VII, br. 1871, str. 5, 27. III;
123. K: Jedan almanah (Radnički almanah »Novi Istok«), *Novosti*, VII, br. 1872, str. 5, 29. III;
124. K: Nove knjige: Rasna etika Jugoslovena i Vidovićev pokret (Ideje i problemi Miljenka Vidovića), *Novosti*, VII, br. 1875, str. 5, 1. IV;
- 124a. O. K: »Dabrovo krzno« G. Hauptmana, *Novosti*, VII, br. 1897, str. 3, 29. IV;
125. K: Pozorišna hronika — Premijera Oskara Vajlda (Glavno je zvati se Ernest), *Novosti*, VII, br. 1899, str. 3, 1. V;
126. K: Izborne slike (Dobar materijal za »slobodne izbore« — Cepanje liste u vladinoj grupi — Sedam lista u Skoplju), *Novosti*, VII, br. 1968, str. 2, 27. VII;
127. O. K: Slučaj g. dr Bartošeka (Još jedan osvrt), *Novosti*, VII, br. 1990, str. 2, 21. VIII;
128. K: Današnjica — Na jedan odgovor »Političkog glasnika«, *Novosti*, VII, br. 1998, str. 1, 31. VIII.

* Kao što se vidi iz Bibliografije štampanih radova Otokara Keršovanija M. Kolar-Dimitrijević, 1966, Keršovani se javio prvim prilogom u opozicionom listu Srpske zemljoradničke republikanske stranke *Novosti* još 1924. (Drugi kongres Studentske internacionale, *Novosti*, IV, 1924, br. 1101, str. 3, dok je još bio u Zagrebu.) Slijedeći poznati prilog potpisan njegovim kasnije stalnim znakom, naime kraticom K. — u toj bibliografiji tek je iz 1925. godine u br. 1458 s datumom 6. XI 1925, a posljednji od 2. IX 1927, *Novosti*, VII, 1927, br. 2000. Prilozi u Bibliografiji Mire Kolar-Dimitrijević sačinjeni su prema izboru članaka u redakciji Nusreta Seferovića, »Izbor članaka«, Kul-

tura, 1960. Dokaz je jednostavan. Njena Bibliografija sadrži samo tekstove koje spominje i u svoju knjigu unosi Nusret Seferović. I navedeni anonimni članci samo su unijeti prema Seferoviću, tj. tek onih nekoliko koje je i on prikupio u svom »Izboru članaka«. Stotine sigurnih ili vjerojatnih članaka u *Novostima*, koji potječu iz silovita pera i dohivote misli Otokara Keršovanija, nisu bibliografski registrirani. Nitko dosad, osim moje uporno opsjednute bibliografske malenkosti, koja boravljaje danima u bibliotekama Zagreba i Beograda, jer nigdje kompleti *Novosti* nisu potpuni, neki se brojevi nalaze samo u Beogradu i vice versa, nije se tomu pothvatu ni približio. Autor ovoga rada nije ni historičar ni političko-pravni stručnjak, već samo književni historičar i bibliograf, i tek je pukim slučajem otkrio dosad nepoznato blago, koje će drugi temeljitije proučavati, dok je tražio neke Keršovanijeve isključivo književne tekstove za izbor članaka u ediciju »Pet stoljeća hrvatske književnosti«1. I ovim zapisima on daje samo naputak drugima da ih meritornije stručnjački nastave i historiografsko-politički prodube.

Anonimna bibliografija na dvadesetak stranica prijepisa zasad je u rukopisu. Svjestan da se idealna, romantično-hipotetična bibliografija vjerodostojna do najsitnijeg egzaktnog podatka nikada u potpunosti neće moći napisati i opisati sada, u javnost dajem ovu odabranu, utvrđenu, vjerojatnu, potpisanu bibliografiju članaka Otokara Keršovanija u *Novostima*.

Iz nje se vidi da je Keršovani prvi tekst u god. 1925. objavio još 4. I 1925, vjerojatno je bio poslan iz Zagreba, a da je u ožujku 1925. stigao u Beograd i privremeno se uposlio kao muzički i pozorišni kritičar *Novosti*, ali je usputno pisao i poneki politički članak, jer »politika je njegov usud« (Krlježa), od prvog javljanja u »Mladoj Jugoslaviji« 1922. do posljednjeg broja »Izrasca«, 1941, srž i poluga njegova pisanja i djelovanja.

Prema ovih stotinu i dvadesetak bibliografskih jedinica u *Novostima* (1925–1927) možemo pratiti i neka njegova putovanja, a enciklopedijska svestranost u pisanju više je nego uočljiva.

Htio bih ovdje navesti samo nekoliko podataka o njegovu političkom, predavačkom i uredničkom djelovanju koje je trajalo sukladno s novinarskim, pisalačkim iz podataka u samim *Novostima*.

Već u br. 1280 *Novosti*, od 3. IV 1925, izašao je podatak o djelatnosti Grupe S.K.A. u kojem se, između ostalog, veli: »referisaće g. Otokar Keršovani o temi Manifestacije konstruktivnog socijalizma posle rata u Evropi«. U broju 1339 od 19. VI 1925. nalazi se obavijest »Redovni sastanak grupe za socijalnu i kulturnu akciju: G. Otokar Keršovani: O studentskim udruženjima i ustanovama u naprednim zemljama.« Indicije za autorstvo stotinjak nepotpisanih članaka u *Novostima* i njihova atribucija O. Keršovaniju, uz ostalo, temelje se na tomu da su i glavni urednici lista, prije i poslije Keršovanija, Milan M. Milošević, dr. Kosta Krajšumović i dr. Slavko Šlezinger pisali dosta tekstova, a relativno malo ih potpisivali, pa je *per analogiam* bio takav slučaj i s Keršovanim, možda još vidljiviji i uočljiviji. Osim toga, uvodnici i neke stalne rubrike, kao »Današnjica«, gotovo nikada nisu bile potpisivane, dok je manje-više redovito potpisivao tekstove iz rubrika: Pozorište, Muzička kronika, Nove knjige i neke vanjskopolitičke komentare. (Toliko u digresiji.) A sada nastavljam iznošenjem dokumenata o političkom djelovanju O. Keršovanija u Beogradu 1925–1927. prema *Novostima*. U br. 1523, str. 3, od 26. I 1926, nalazimo ovu vijest – »Diskusija grupe SKA – g. O. Keršovani govori o diktaturi u Italiji«.

Na početku 1926. u listu se javlja novi zanimljivi suradnik koji djelomično preuzima dio svestrane aktivnosti prezaposlenog Otokara Keršovanija. To je publicist dr. Oton Krstanović, koji je i sam kasnije postao komunist, kao Keršovani prije njega. On je potpisivao, da bi se izbjegli nespোরazumi o autorstvu, svoje članke ne O. K. ili K, već ustaljenim keršovanijskim siglami, već pseudonimima-šiframa i kraticama: dr. K, dr. Kr., dr. Krajinač, Kra, -ac, dr. Slavko Krajinač, ili dr. O. Kr., dr. O. K, ili samo Dr. Vjerojatno su ipak i Krstanovićevi članci, nekoliko doduše iz druge polovice 1927, potpisani samo O. ili O. K., kad je Keršovani bio ili u zatvoru ili više angažiran u listu »Novi pokret«. Nisam te članke unio u ovu svoju bibliografiju »Nepoznatog Keršovanija«. Članci potonjeg dra O. Krstulovića su, uz to, izlazili i u rubrikama »Pozorišna kronika«, napose »Književnost«, »Iz Beograda«, uz to brojni feljtoni, članci o komunalnoj politici, ali kasnije i općepolitički napisi i iz različitih drugih oblasti kojima je posvećivao pažnje dotada i Keršovani, napose u 1925. i na početku 1926. Ali Keršovani se posvećuje poslije viš: uvodnicima, političkim apelima i osudama progona naprednih ljudi i portretima iz rubrike »Današnjica«. Sigurno su Keršovanijevi anonimni članci, i tada i poslije, kojih ima dosta u te tri godine, o »talijanskim temama« i posebno o Istri. Npr. slični članci s nadnaslovima »Naši u Tuđini – Naši u Julijskoj Veneciji«, br. 1678,

6. VIII 1926. U br. 1804, 2. I 1927. Keršovani piše članak »Prilike u Julijskoj krajini postaju sve teže (Naši pod tuđinom)« u kojem navodi da su podaci iz Žminja (»hrvatski se ne smije govoriti«).

Br. 1714 od 17. IX 1926. donosi članak »Liga protiv reakcije u kome se navodi da su u odbor te lige izabrani uz ostale: Nedjeljko Divac, dr. Dragoljub Jovanović, dr Sima Marković i O. Keršovani.

Konačno u br. 1717 od 2. IX 1926. prvi javni dokument o Keršovanijevu susretu s režimskom policijom. Izvršen je pretres stana g. Keršovanija, on je uhapšen po tužbi iz čl. 46 Zakona o štampi zbog napisa u *Novostima*. Branio ga je g. Rajko Jovanović, njegov sumišljenik i isto suradnik »Novog pokreta«. Osuđen je na tri mjeseca zatvora po čl. 57 »klevetanje državnih nadležstava«. Međutim čini se da je još tada odgode zatvor vjerojatno novčanom kaznom (vidjeti u br. 1727 od 2. X 1926. vijest da je prosljeđena žalba apelacionom sudu, a da su troškovi plaćeni). Devetog listopada izlazi obavijest da je Keršovani oslobođen. U međuvremenu je stalno pisao u *Novostima*. U broju 1755 od 5. XI obavijest je da će na sastanku grupe S.K.A 6. XI govoriti g. Otokar Keršovani o »Panевropi i novim pravcima u evropskoj politici«. U br. 1769 opet obavijest da je urednik Keršovani osuđen na mjesec dana zatvora. Usputno napominjem da u anonimici ima članaka s onim tako karakterističnim brojnim keršovanijevskim podnaslovima (vidjeti i »Nepoznatu bibliografiju« potpisanu, na vidljivim primjerima), naročito što mnogi završavaju posebnim zajedničkim podnaslovom »*Perspektive*«. Keršovanijeva predavačka djelatnost se nastavlja i 1927. god. Tako možemo pročitati u br. 1827, 4. II, a ona se identično ponavlja i u br. 1828, od 5. II, vijest iz grupe SKA: Govorit će Otokar Keršovani o »Nacionalnim pokretima na Istoku (Kini i drugde)«. U broju 1867, od 23. III 1927, vijest: Keršovani je oslobođen 21. III od optužbi za članke iz 1926. Ipak, na žalost, nakon brojnih peripetija, osuda i oslobađanja u br. 1900, od 3. V, str. 2, izašao je ovaj člančić: Urednik »Novosti« uhapšen: »Osuđen je na petnaest dana zatvora. Pošto je već jedna presuda po štamparskoj krivici postala izvršna za nju će slediti i druge po zakonu o štampi to se naš urednik verovatno zbog vremena neće vratiti u našu redakciju.« Od br. 1901, 4. V 1927, Keršovani nije zbog »vis maior« (uhicjenja) više glavni urednik nego je novi glavni urednik postao Slavko Šlezinger, koji će ga uskoro slijediti istim putem. U istom broju izašla je ova obavijest: »Posle Milana M. Miloševića i Koste Krajsumovića urednika »Novosti« policija je juče lišila slobode i našeg trećeg urednika g. Otokara Keršovanija. Ona ih je odvela iz naše redakcije na osnovu osude po jednom zakonu koji je po namisli tadašnje vladine većine trebao da oslobodi vladu njoj neprijatne kritike javnog mišljenja. Javno mišljenje neugodna je stvar, kad se kritika goni silom. Demokratija traži reč – ako se guši štampa javno mišljenje ne može se ugušiti.«

U broju od 13. V (br. 1908) piše potpisnik K. Atanasijević člančić: »Slučaj urednika Novosti g. Otokara Keršovanija«, u kome javlja da je poništena presuda i da je osuđen na novčanu kaznu, ali to je bilo samo varljivo radovanje, jer u br. 1932 od 15. VI 1927 rubrika Naš dnevnik ima ovu noticu: »Naš doskorašnji urednik g. O. Keršovani nalazi se u požarevačkom zatvoru gdje je upućen na izdržavanje kazne.« Sveukupna kazna Otokara Keršovanija nije mogla biti veća od dva-tri mjeseca jer se već u broju 1968, od 27. VII nalazi članak potpisan sa K., a u br. 1982, od 12. VIII, s punim potpisom u *Novostima* izazovno je prkosni članak »Pustite nevine ljude« (Vidjeti u knjizi N. Seferovića »Izbor članaka« O. K., Beograd, 1960, str. 69–70), ali se ipak mnogo manje javlja nakon tog zatvora nego prije u 1925. i 1926. godini.

Dvadeset osmog srpnja nalazimo vijest da je uhapšen i g. Kosta Atanasijević, novinar, i komunist g. Radomir Vujović. Keršovani se na slobodi više posvećuje čini se radu u polulegalnom listu »Novi pokret« i ilegalnom političkom djelovanju. U br. 2015, str. 11, u rujnu je obavijest da se dr K. Krajsumović vratio u otadžbinu, nakon dvije godine boravka u Češkoj, u emigraciji, i odmah je počeo »amnestiran« pisati u listu, a od br. 2029 (6. X 1927) preuzeo je ponovo mjesto glavnog urednika. List počinje dobivati sve više apolitički značaj i gubiti onu revolucionarnu oštrinu koju imaše za vrijeme Keršovanija. Spomenuo bih ovdje, na kraju, ove velike bilješke o *Novostima* da je vjerojatno jedan od posljednjih anonimnih članaka objavljenih u *Novostima*, a možda i uopće posljednji članak, baš opet jedan o Istri. U br. 2035, od 13. XI 1927, u njegovoj ranijoj stalnoj rubrici »Današnjica« nalazi se članak »Talijanske manjine«. Siguran sam da nitko u tadašnjem redakcionom odboru *Novosti* ne bi mogao napisati takav članak ni po sadržaju ni po stilu. Spominje u njem izraz »Veli Jože slobode«, zatim »Flaciusa Vlačića i Vergeterija« – istaknute velikane prošlosti rodom iz Istre. Konačno, tragično ali istinito, u br. 2050, od 30. X, izašao je članak, vjerojatno pomilovanog urednika

Krajšumovića, u kome se novo uredništvo *Novosti* pomalo nespretno, iako taktički oporuno, odriče svoga odanog urednika i najplodnijeg suradnika. Sam naslov je zanimljiv: »Povodom hapšenja suradnika našeg lista« (ne kao dotada »Urednika«). Između ostalog, sažeto prepričano, tamo piše: G. Keršovani je uhapšen zbog učešća u komunističkoj aferi. Njegova politička gledišta su njegova privatna stvar i nije ih ispoljavao u radu na listu. Da li je zaista član Komunističke partije to će utvrditi istraga. Zatim se nastavlja da »O. Keršovani i S. Šlezinger kao saradnici nisu uticali na pravac lista«. Zalosno, ali životno, to je kapitulacija novog urednika K. Krajšumovića i pranje ruku od bivših urednika, ali je možda gvozdena logika stranke bila sačuvati pod svaku cijenu list i svoju republikansku seljačku orijentaciju, u biti ipak građansku, a odreći se neugodnih novih komunista. Od tada počinje definitivni razlaz Keršovanija s prijateljima iz grupe SKA i *Novosti* posebno s drom Dragoljubom Jovanovićem – glavnim ideologom stranke i grupe. Članak potpisan sa O. K., u br. 2089, od 16. XII, sigurno nije Keršovanijev već O. Krstanovića.

Ova opširna povijest lista *Novosti*, djelomično u vezi s radom O. Keršovanija u njemu, dopuna je onim prethodnim objašnjenjima i podacima u članku: »Otokar Keršovani – kritičar i publicist« (izašlim u listu »Istarski mozaik«, br. 1–2, 1974, str. 1–15).

*Rad (1926–1927)**

1. Otokar Keršovani: Komunalna politika i opštinski izbori, *Rad*, I, br. 6, 16. VII 1926;
2. K: Društvo naroda, *Rad*, I, br. 10, str. 1, 16. IX 1926;
3. Otokar Keršovani: Kakav pokret? Seljačko-radnički federalizam (2 put pretiskan zbog zapljene br. 16), *Rad*, I, br. 17, str. 2, 24. XII 1926;
4. an: Vlada ide iz krize u krizu (Krizna vlade – Nova koalicija – Dve opsade – Moralni autoritet nove vlade – Nešto što treba istaći – Perspektive političkog razvoja), *Rad*, II, br. 22, str. 2, 11. II 1927;
5. O. Keršovani: Revolucija u kolonijama (Što treba znati o događajima na Dalekom Istoku – Organizirana eksplozija – Kineski kolos se kreće – Kakva je to revolucija – Holandske kolonije, Indija, Bliski istok), *Rad*, II, br. 23, 21. II 1927. (ponavlja se broj zagabrane br. 22 gdje je izašao članak, isto i članak Revolucija u kolonijama iz br. 22 u br. 23), str. 1–3;
6. K: Opšta jagma, *Rad*, II, br. 40, str. 1, 11. VIII 1927.

* Veći dio tekstova objavljenih u *Radu*, listu za odbranu i organizaciju radnog naroda, komu je bio urednik dr Dragoljub Jovanović, objavljen je s punim imenom i prezimenom ili kraticom O. Keršovani, O. K. ili K. i svi ti nalaze se u Bibliografiji Mire Kolar-Dimitrijević, samo nepotpuno bibliografski objašnjeni, bez datuma izlaska lista i bez uobičajenih »keršovanijevskih podnaslova« koji daju posebni čar njegovim bibliografskim podacima.

Neke, koji su dvaput objavljeni, donosim u ovom svom pregledu Nepoznate bibliografije. Izuzetno donosim jedan anonimni članak koji je sigurno Keršovanijev već po upadnom broju podnaslova i izrazu »Perspektive«, ali i podatku da je o toj temi govorio i na političkim skupovima onoga vremena. Samo još dva-tri podatka o njegovu djelovanju u god. 1926, u grupi SKA, prema podacima u *Radu*. U br. 1, *Rada*, od 1. V 1926, nalazi se podatak da su na redovnom sastanku grupe SKA govorili Otokar Keršovani – glavni urednik *Novosti* i Aleksandar Vidaković, publicist o temi: »Kakve su rezultate dale diktature u Španiji i Italiji«. U diskusijama u povodu predavanja Velibora Jonića i Stjepana Radića, kao gostiju grupe, sudjelovao je i Otokar Keršovani (vidjeti *Rad*, br. 9, 1. XI 1926. i br. 16, od 16. XII 1926). U br. 12, od 16. X 1926, nalazi se zapis: Na 112 redovnom sastanku grupe SKA govorio je O. Keršovani: »Borba protiv reakcije u svetu i kod nas«. U br. 13, 1. XI 1926, obavijest: »U ovu nedelju O. Keršovani koji je također svake nedelje u drugom mestu govorio, govori u Valjevu na poziv klubova«. Veoma je zanimljiva i politički trenutku sukladna misao Keršovanijeva koju citiramo

prema članku: O grupi SKA, o ulasku u Savez zemljoradnika, *Rad*, II, 1927, br. 26, 20. III i koja svjedoči o raskršću na kome su se članovi grupe našli: »Grupa ostaje. Nema prekida zato što su neki članovi ušli u Savez zemljoradnika, neki od nas otići će u radnički pokret – Grupa ostaje: slobodna govornica.« Međutim glavni suradnici odoše u Savez zemljoradnika: Dr Dragoljub Jovanović, Milan Milošević, Mijo Mirković, dr Miloš Đ. Popović i drugi, a uskoro će i Keršovani nastaviti svoju političku karijeru izvan grupe koja je djelovala kao koherentna cjelovita skupina srodnih istomišljenika demokrata i republikanaca samo od studenog 1924. do travnja 1927.

U *Radu* se možda nalazi i još poneki članak O. Keršovanija bez potpisa ili s nekim inicijalima i šiframa dosad nedešifriranim. Mislim da su vjerojatno Keršovanijevi tekstovi potpisani sa *Es. En.*, jer se odnose na književnost i identični su naslovom i slični sadržajem s nekim u *Novostima*, napose prikazi knjiga B. Čosića, o Vidovićevu pokretu i jedan napis o studentskoj omladini, ali oni će ući u hipotetičnu anonimiku O. Keršovanija. U br. 26, od 20. III, ima zapis da je O. Keršovani držao predavanje u Grupi o »Revoluciji u kolonijama«. Konačno u br. 40, od 11. VIII 1927, u broju u kome se nalazi i posljednji članak O. Keršovanija u *Radu* – »Opšta jagma«, nalazi se ova vijest koju donosim gotovo u cjelini: »Otokar Keršovani odličan član Grupe SKA, saradnik zbornika grupe i »Rada«, urednik »Novosti« osuđen je na mesec dana i bio je zatvoren, sud je kaznu poništio, ali je u tomu osnažena osuda prvostepenog suda na tri meseca za štamparsku krivicu. Tu kaznu izdržao je Keršovani u Požarevcu i sada ponovno dolazi među nas. Mi ga srdačno pozdravljamo i kličemo mu: Živio naš vrsni drug Otokar Keršovani« (Vidjeti bilješku, br. 5 u članku »Keršovani kritičar i publicist«, *Istarski mozaik*, 1974, br. 1–2).

*Novi pokret (1927)**

K: Nekoliko reči o proleterskoj kulturi, *Novi pokret*, I, Beograd, br. 2, str. 15, 15. V, 1927.

* U »*Novom pokretu*«, o kome sam pisao nešto više u samom članku »Otokar Keršovani kritičar i publicist«, Keršovani je sigurno dosta surađivao, iako samo jedan već navedeni članak nosi potpis. K. Seferović izjavljuje da je »Keršovani jedan od njegovih pokretača i saradnika« (O Otokaru Keršovaniju, *ibid*, 1960, str. XIII). Posjedujem popis vjerojatnih anonimnih članaka Keršovanija u tom listu, sastavljen prema temeljitom studiranju njegovih tema u *Novostima*, ali, na žalost, bez autentičnog svjedoka iz tih vremena i toga lista, sve su to samo hipoteze.

U posljednjem br. 10. lista, od 15. XII 1927, nalazimo u članku »Glavnjača« podatke o mučenju komunista. Podatak od 26. XI glasi: »Novinar Keršovani zbog toga jer je na 'posjetu' izjavio da je premlaćeno oko dvadeset ljudi odmah je bačen u takvu jednu ćeliju.« Spominju se nadalje Grgur Vujović i Keršovani koji su poslije bili izuzetno maltretirani u zatvoru. Kao što je poznato, slijedila je nesretna 1928. godina kada je Keršovani, bez ijednog članka, utamničeničnik u Požarevcu (Zabeli) i ne sluteći valjda da će uskoro, nakon kraćeg intermezza od godine dana, opet biti uz Mošu Pijadu jedan od izuzetno najduže držanih na robiji lijevih intelektualaca Jugoslavije uopće.

*Letopis Matice Srpske (1929)**

1. K: Dušan Popović (Povodom desetgodišnjice smrti), *Letopis Matice Srpske*, CIII, knj. 319, sv. 1, str. 156–157, januar 1929;
2. K: Jedna zanimljiva studija o našem selu (Mihajlo Avramović: Naše seljačko gazdinstvo), *Letopis Matice Srpske*, CIII, knj. 319, sv. 1, str. 144–147, januar 1929;

3. D: Kolonizacija u Južnoj Srbiji, *Letopis Matice Srpske*, CIII, knj. 320, sv. 1, str. 152–153, april 1929;
4. -rk-: Zbirka zapažanja o Danskoj (Franjo Pakaci: Danska — zemlja sunca i mora), *Letopis Matice Srpske*, CIII, knj. 320, sv. 2, str. 315, maj 1929;
5. -rk-: Kovanje novca (prof. P. Arandelović: Kovanje novca), *Letopis Matice Srpske*, CIII, knj. 320, sv. 3, str. 476, juni 1929;
6. O: Danska — sveska poljoprivrednog glasnika (beleške), *Letopis Matice Srpske*, CIII, knj. 321, sv. 1, str. 159, juli 1929;
7. -rk-: »BELJE« — podaci o radu na državnom dobru Belje, 1928, *Letopis Matice Srpske*, CIII, knj. 321, sv. 2, str. 319, august 1929.

* Članak o Dušanu Popoviću autor bibliografije štampanih radova O. Keršovanija M. Kolar-Dimitrijević stavlja u godinu 1928, kad Keršovani nije objavljivao, jer je bio u zatvoru. Možda je još neki manji člančić ili bilješka njegova, ali nemamo dovoljno dokaza za tu tvrdnju. Ostali članci potpisani O, u *Letopisu Matice srpske* (1929) pripadaju autoru koji se potpisivao i Oc (*Occidentalis*), a i teme su im »nekeršovanijske«.

*Nova literatura (NOLIT) (1929–1930)**

1. D: W. Giusti o slovenskim literaturama (»Književne kronike«), *Nova literatura*, I, 1929, br. 9, str. 254;
2. D: Književnik, Zagreb, 8–9, ur. dr. Murgić, *Nova literatura*, I, 1929, br. 9, str. 255;
3. O: Socijalna misao, Zagreb, juni–juli 1929, ur. dr. B. Adžija, *Nova literatura*, I, 1929, br. 9, str. 255–256;
4. O: Pregled (Sarajevo, jul 1929), *Nova literatura*, I, 1929, br. 9, str. 256;
5. D: Jedan mističar (Dušan Nikolajević), *Nova literatura*, I, 1929, br. 10, str. 282;
6. D: Jedan istinski problem, *Nova literatura*, I, 1929, br. 10, str. 283;
7. D: Natezanje o veri (J. Dučić), *Nova literatura*, I, 1929, br. 10, str. 283;
8. D: Prispela knjige: France Bevk: Muka gospe Vere — Krivda, *Nova literatura*, I, 1929, br. 10, str. 286–287;
9. D: Dr. Josip Čelar: Književne beleške, *Nova literatura*, I, 1929, br. 10, str. 286–287;
10. D: Časopisi: Predratna omladina (Književni Sever 7-8-9/1929), *Nova literatura*, I, 1929, br. 10, str. 287;
11. D: »Pregled« o »Nolitu i Remarqeu« (g. B. Jevtić), *Nova literatura*, I, 1929; br. 11, str. 318;
12. Š: Maurice Decobra u Beogradu, *Nova literatura*, I, 1929, br. 11, str. 318–319;
13. D: Časopisi: Književnik (Zagreb, oktobar), Novis (Sofija, br. 1, oktobar), *Nova literatura*, I, 1929, br. 11, str. 323–324;
14. D: O Nobelovoj nagradi (Th. Mann), *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 355;
15. Š: Da li se Hristos smejao i čudio? (N. Velimirović), *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 355;

16. O: O Ruskoj crkvi u Berlinu, *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 356;
17. D: De Amicitia (dr. Alma Sodnikova), *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 357;
18. D: Lessing i Mehring, *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 357;
19. O: »Sabrana dela« J. Dučića, *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 357;
20. V. D: G. dr Adžija se ljuti, *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 358;
21. Š: Kad g. R. Drainac polemizira, *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 358;
22. Časopisi: Pregled Sarajevo — septembar, *Nova literatura*, I, 1929, br. 12, str. 362—363;
23. V. D: Izobilje informacija kod klerikalaca, *Nova literatura*, II, 1930, br. 1, januar, str. 29;
24. O: Malograđani i društveni problemi, *Nova literatura*, II, 1930, br. 1, januar, str. 30.

* Osim nekoliko većih, sve su ovo kraće bilješke i glose, koje sigurno sve proizdoše iz ubojita pera novinara Otokara Keršovanija. Ostale njegove tekstove u *Novoj literaturi* vidjeti u Bibliografiji M. Kolar-Dimitrijević, *Putovi revolucije*, br. 7—8, 1966, str. 235—236. Inicijal V. D. kratica je pseudonima Vasilije Dragin, D, samo od Dragin, O od Otokar. Problem je samo u bilješkama potpisanim sa Š. I u prezimenu Keršovani i Masleša u sredini se nalazi taj Š. Zbog tematske srodnosti s ostalim tekstovima atribuirao sam ih Keršovaniju. Maslešini tekstovi potpisivani su obično sa V. M. ili V.

*Izraz (1940—1941)**

1. an: Jedan film o seljačkoj buni (Stjenjka Razin), *Izraz*, II, 1940, br. 4, travanj, str. 185 (potvrda autorstva, *Izraz*, III, 1941, br. 3, str. 138, bilješka);
2. Junius: Inozemna propaganda, *Izraz*, II, 1940, br. 4, travanj, str. 211;
3. Junius: Kraj »Političkog iskustva«, *Izraz*, II, 1940, br. 4, travanj, str. 212;
4. Junius: Za tajno pravo glasa, *Izraz*, II, 1940, br. 5, svibanj, str. 273;
5. Junius: O aktivnosti pravaša, *Izraz*, II, 1940, br. 5, svibanj, str. 273—274;
6. B: Nove knjige: Knjige o Sovjetskom savezu, *Izraz*, II, 1940, br. 7—8, srpanj—kolovoz, str. 446—448;
7. Č: Iz sociologije — Brošure T. Pavlova, *Izraz*, II, 1940, br. 11, studeni, str. 634;
8. Iz uredništva, *Izraz*, II, 1940, br. 12, prosinac, ovitak I (potvrda autorstva, članak, *Izraz*, III, 1941, str. 144);
9. I: Jedna suvišna knjiga Crossman: Između diktature i anarhije, *Izraz*, II, 1940, br. 12, prosinac, str. 718;
10. M: Dr. Todor Pavlov: Filozofija i posebne nauke, *Izraz*, III, 1941, br. 3, ožujak, str. 123—124;
11. D: Život i rad — Tri nova beogradska časopisa (Brazda, Reč i Naša Snaga), *Izraz*, III, 1941, br. 3, ožujak, str. 133—134;
12. Ivan Marković: Film — Nekoliko premijera, *Izraz*, III, 1941, br. 3, ožujak, str. 137—140;

13. I. M.: F. Masereel: Od crnoga do bijeloga (F. Masereel: Du noir au blanc), *Izraz*, III, 1941, br. 3, ožujak, str. 144;
14. I. M.: M. Selaković: Slikarstvo Krste Hegedušića, *Izraz*, III, 1941, br. 3, ožujak, str. 144—145.

* Ti nepoznati članci, dosad nezapisani u Bibliografiji M. Kolar-Dimitrijević iz 1966, potpisani su kao što se vidi poznatim Keršovanijevim znakovima i u tom listu, pseudonimom Junius, Ivan Marković (te I. M.), zatim D. od Dragin, B. od Bezjak. Možda bismo spornim mogli smatrati donekle tekst potpisan sa Ć, ali to je kratica od njegova nadimka Ćiro, a tekst je tematski srodan njegovima, isto također inicijal I. vjerojatno je kratica od I. M, a M. od Marković. Donosimo dva anonimna članka jer se iz drugih članaka otkriva da im je autor Keršovani. Tako se i ovim manjim, ali zanimljivim polemičkim glosama popunjuje bibliografija Otokara Keršovanija. U *Izrazu* 1940—1941. ima još dosta nepotpisanih članaka za koje imamo prilično asocijacija i indicija da su Keršovanijevi, ali će ući u drugi dio ove »Nepoznate bibliografije: Anonimika«. Tako su sigurno po stilu i temama mnogi njegovi napisi u rubrici »Čitajući knjige i časopise« koji nisu potpisani; spominjem kao primjer ove naslove: »Informacije g. Živka Topalovića«, br. 5, 1940, »Jedan naš patriotski slikar (K. Hegedušić)«, br. 7—8, 1940, U *Srpskom književnom glasniku*, br. 10, »Jedan odjek diskusije oko Pečata (B. Kreft: Slovačke pisanice)«, br. 12, 1940. i mnogi drugi.

Miroslav Vaupotić